

CONSOLS I METGES. SOBRE L'ASSISTÈNCIA SANITÀRIA EN LA VILA DE CARDONA AL LLARG DEL SEGLE XV (ANYS 1419-1473)

Andreu Galera i Pedrosa

INTRODUCCIO I PROPOSITS

El present treball vol mostrar com es portava a terme l'assistència mèdico-sanitària en la vila de Cardona en el segle XV. Amb això, desitgem contribuir, des de l'àmbit de la història local, a desenvolupar la coneixença que se'n té de l'exercici de la professió mèdica al Principat durant l'edat mitjana.

Per fer-ho, hem utilitzat el Llibre del Consolat e affers de la vila de Cardona. En ell, els diferents escrivans de la Universitat o govern comunal de la vila van enregistrar-hi els acords establerts entre els Cònsols i els professionals de la medicina que optaven per practicar els seus coneixements a Cardona.

No parlarem aquí de l'assistència hospitalària als peregrins, pobres, captaires i malalts, la qual cosa era oferta en la vila de Cardona mitjançant l'hospital que el canonge-almoïner de la canònica agustiniana de Sant Vicenç tenia dins el nucli urbà. Aquest hospital, per ell mateix, és mereixedor d'un estudi a part, ja que la seva existència es perllonga en el temps des del segle XI fins a les acaballes del segle XVI.

Tampoc tractarem des de quan la Universitat tenia cura de cercar metges aptes i capacitats per satisfer les necessitats sanitàries de la vila. Això comportaria l'estudi del quantíons fons documental de la Batllia de Cardona, actualment conservat en la Biblioteca de Catalunya; tasca que sobrepassa en molt els objectius d'aquest treball, motiu pel qual el deixem per a aquells que vulguin continuar aquest tema d'investigació.

En relació a això, només apuntar que, el 12 de novembre de 1381, en Perfeyt de Vilafort, jueu de Solsona i físicus, va ser contractat pel període de dos anys, per a fer residència en la vila de Cardona, on havia de visitar els malalts de la vila i terme, i exercir la seva professió amb aquests. Així mateix, quan, el diumenge 19 d'octubre de 1399, amb motiu de l'arribada de les relíquies dels Sants Màrtirs Ermenter i Celdoni, les quals havien estat portades des del monestir de Cellers per l'hereu del casal comtal de Cardona en Joan Ramon Folc I, es va fer una solemne processó pels carrers de la vila amb la presència dels membres de la família comtal, dels abats, pabordes i priors dels monestirs i canòniques veïnes a Cardona, així com també d'altres nobles, cavallers i prohoms vinculats amb els

comtes, hom hi troba esmentat entre aquells a n'Arnau de Vinyes magister in artibus et bacallarius in medicina. Una referència que ens deixa entreveure el nivell social ocupat per aquests metges en el si de la societat medieval.

Cal entendre, doncs, que és al llarg del segle XIV, dins el procés de consolidació del règim municipal, quan la Universitat de la vila pren competències en la sanitat i higiene pública. I per aquesta raó els Còsols contractaven un metge, el qual, per un nombre determinat d'anys i a canvi d'una paga anual havia de tenir cura de la salut dels vilatans i habitants del terme. Tal volta l'interès per la sanitat es fa palès quan, l'any 1352, els Còsols sol.licitaren del canonge-almoïner de Sant Vicenç el seu permís per procedir a l'ampliació de l'hospital. Entre d'altres raons, al·legaven el reduït espai amb què comptava l'edifici de l'hospital per acollir i atendre de manera adequada els pobres, motiu pel qual el Consell de la vila va decidir ampliar-lo amb l'adquisició d'una casa annexa. En Pere Guinard, llavors canonge-almoïner, va donar la seva conformitat a l'ampliació amb data del 9 de desembre de dit any, això sí, amb la condició que l'hospital continués sota el seu govern. Era la primera vegada, almenys que ens consti documentalment, que el govern comunal de la vila s'interessava per una institució que fins aleshores havia estat sota el control de la comunitat de canonges de Sant Vicenç.

Però retornem al tema d'estudi d'aquest treball, el qual hem estructurat en dues parts. En la primera identificarem els noms dels professionals de la medicina i quina era la seva titulació. En la segona establiren quines eren les obligacions i deures contractuals. Val a dir que al final d'aquesta comunicació hem adjuntat un apèndix documental on transcrivim un d'aquests contractes, el qual, segons el nostre parer, és el més il·lustratiu sobre les obligacions i deures per ambdues parts.

METGES I CIRURGIANS

Al llarg dels 197 folis del Llibre del Consolat hem pogut localitzar un total de disset contractes, els quals es situen entre els anys 1419 i 1473. A continuació presentem una taula on indiquem el període de duració del contracte, el nom del metge, la titulació amb què se l'esmenta i per últim la paga que rebia cada any pel seu treball.

PERIODE	NOM	TITULACIO	PAGA ANUAL
1419	Arnau de Vinyes	fesicorem	35 florins
1422-1425	ídem	fisicum	35 florins
1429	ídem	fisicorem	35 florins
1430	ídem	fisicum	35 florins
1432	ídem	fisiconem	35 florins

PERIODE	NOM	TITULACIO	PAGA ANUAL
1433	ídem	medicum	35 florins
1438	Francesc Jaume	medicum	30 florins
1439	ídem	medicus	30 florins
1443	Francesc Martí	batxiler en arts he en medecina	25 florins
1444	ídem	----	36 florins
1445	ídem	----	36 florins
1457	Guillem Mescarell	bacallarium in medicina	33 florins
1458	Gabriel Saurin	medecina bacallarium	33 florins
1458	Martí Joan Fontanil	cirurgicum et licenciatum in medecina	33 florins
1459	ídem	cirurgicum et licenciatum in medecina	40 florins
1459-1463	Jaffuda Albala	medicum	44 florins
1473	ídem	medicum	25 florins

Com podem observar en la taula, manquen els contractes dels anys 1426-1428, 1431, 1434-1437, 1440-1442, 1446-1456 i 1463-1473 a causa de no haver-se anotat en el llibre o potser perquè la vila no havia contractat a cap metge.

En total s'esmenten set professionals de la medicina. El primer és n'Arnau de Vinyes, si bé, aquest ja era el metge de la Universitat des de feia molts anys, doncs ja el trobem l'any 1399 com a tal. I és per això mateix que en els diferents contractes que li feien els Còsols es deia que havia de servir a la vila com ho havia fet en d'altres anys. Després d'ell trobem a Francesc Jaume, Francesc Martí, Guillem Mescarell, Gabriel Sauri, Martí Joan Fontanils i, per últim, el jueu Jaffuda Albala.

Tots ells són designats amb el nom genèric de medicus o fisicus, si bé, també els trobem com a batxillers en medicina (bacallarium in medicina), testimoniant la seva formació universitària. Tanmateix, Martí Joan Fontanils és l'únic que se'l designa com a batxiller en medicina i alhora cirurgià.

Ens trobem, doncs, davant professionals de les dues branques principals en què es dividia l'art de la medicina, la física i la cirurgia. Per un costat tenim el físic o metge teòric que estudiava les malalties del cos i els seus remeis i per un altre al cirurgià que curava els mals amb operacions.

No hem trobat cap referència als barbers o branca menor de la cirurgia, els quals s'ocupaven de les sagnies, aplicar sangoneres i extreure les dents.

LES CONDICIONS DELS CONTRACTES

Passem a veure ara els deures i drets contractuals d'aquests metges. En el cas de l'abans esmentat Perfeyt de Vilafort, en el contracte s'establia que ell i la seva família havien de residir en la vila de Cardona durant els dos anys que faria de metge de la vila. Com a tal havia de visitar els malalts i practicar amb ells els seus coneixements de medicina: *utendo arte et officio meo phisice, studens meam scientiam et industriam, et visitabo diligenter infirmos et pacientes quos infirmare contigerit infra dictam villam et eius terminum*. A canvi d'això rebia una paga anual de 25 lliures. Curiosament, per la seva condició religiosa, es reservava el poder disposar de quinze dies per la Pasqua jueva i altres quinze dies per la festa de les Cabanelles. Així mateix, jurava que no faria cap acord ni societat amb l'apotecari de la vila.

Pel que fa als acords enregistrats al Llibre del Consolat podem dir el següent:

1. El temps de duració del contracte varia segons els casos. Els hem de trobat de tres i quatre anys, si bé això seria l'excepció, doncs la majoria són només d'un any.

2. Durant aquest temps el metge estava obligat a residir en la vila. Així, el 27 d'agost de 1439, els Cònsols van contractar a Francesc Jaume, acordant que aquest i la seva família traslladarien el seu domicili a Cardona. De la mateixa manera, el 19 d'octubre de 1444 van fer-ho amb en Francesc Martí. I tornem a trobar el mateix, en l'acord establert el 15 de març de 1473 amb el jueu Jaffuda Albala. A vegades també s'especifica que per poder sortir de la vila havien de demanar prèviament permís als Cònsols, com és el cas del contracte que transcrivim al final d'aquest treball.

3. El metge o cirurgià es comprometia a exercir la seva professió a la vila. Així mateix, com podem veure en el document que tot seguit presentem, dins les seves obligacions s'inclouia, si li era demanat, la visita gratuïta als malalts com a mínim dues vegades. A partir de la tercera visita, el metge cobraria segons el preu pactat amb el pacient. Contràriament, no hem trobat cap clàusula que prescrigui la visita als malalts de l'hospital de pobres de la vila.

4-Per als seus serveis el metge rebia un salari anual que oscil·lava entre els 25 i 40 florins d'or o 25 lliures, la qual es dividia en tres pagaments. Un bon sou si el comparem amb el que rebien altres càrrecs de l'administració del govern municipal, com ara els quatre Cònsols de la vila, els quals rebien una paga de 2 lliures 15 sous i 6 diners anuals. O com el Clavari (funcionari que tenia cura de la hisenda comunal) que cobrava 8 lliures, 10 sous i 6 diners. Unes diferències en els salaris que demostren com l'ofici de metge estava força ben considerat degut a la importància de la seva funció. De fet aquest prestigi ja se'ns deixa

entreveure quan hem parlat d'Arnau Vinyes i la seva presència, l'any 1399, entre les personalitats acompanyants de la família comtal en la processó de benvinguda dels Sants Màrtirs Ermenter i Celdoni.

5. Com a contrapartida, cap altre metge podia exercir la medicina a la vila i terme de Cardona sense el permís previ del metge contractat pels Cònsols.

A tall de conclusions, podem dir que l'assistència mèdico-sanitària en la vila de Cardona al segle XV era garantida pel govern comunal mitjançant la contractació d'un metge, el qual durant un determinat període de temps i a canvi d'un salari, havia de tenir cura dels malalts de la vila i guarir-los amb els seus coneixements.

APENDIX DOCUMENTAL

1443, abril, 11. Cardona

Capítols acordats entre els Cònsols de Cardona i Francesc Martí, batxiller en medicina, per a exercir la seva professió en la vila i terme.

Original: Arxiu Històric de Cardona, I.1.1., Llibre del Consolat, F. 174 v.

Capítols concordats sobre l'afermament e conducció feta per los honorables/2 Cònsols de la vila de Cardona, ab voluntat del Consell, del honorable/3 mestre Francesch Marthí, gradano batxiler en arts he en medecina, en/4 metge per la dita Universitat al temps daval scrit conduit./5

Primerament los honorables Cònsols del primer dia de maig primer vinent a mig/6 any subsegüent e complet, conduexen lo dit mestre Francesch Martí e/7 prometent-li de donar per lo dit temps per sen salari vint he/8 cinch florins pagats per les terces acostumades, he donen plena li-/9 bertat dins lo dit temps puxe ussar lo dit mestre Francesch Martí de/10 sen art de medecina segons he en la manera que los altres metges pa-/11 ssats han acostumat./12

E més havant, es concordat que si negun altre metge o persona venie practicar/13 dins lo dit temps dins la Universitat de Cardona que no ho puxe fer sens/14 licència del dit mestre Francesch Martí./14

E més havant, es convengut que lo dit mestre Francesch Martí sia tengut/15 de vissitar cascun habitant de la dita Universitat, si demanat serà, dues ve-/16 gades franch sens exacció de negún salari. E si d'aquí havant lo/17 visitarà, lo pacient se haie havenir ab ell./18

E més havant, es convengut que lo dit mestre Francesch Martí dins/19 lo dit temps no guos exir fora lo batliu de la dita vila sens licencia/20 demanada e obtinguda dels dits honorables Cònsols./21

Hec igitur et cetera. fuerunt firmata predicta pro capitula per honorabiles/22 Bartholomeum Marti, Johannem Amorossi et Ludovicum Ferrarii, Consules/23 predictae ville anni predicti, et per dictum honorabilem Francischum Martini, gradano./24

Testes discretus Johannes Obach, presbiter, et Johannes ça Mora.